

УДК [792.54.30 : 792.82.03] «1944/1945»

ВІДНОВЛЕННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОГО АКАДЕМІЧНОГО ТЕАТРУ ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА У 1944-1945 рр.

Олександр Маслюк

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Україна, 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
e-mail: olexandr_12@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0060-6518>

У статті висвітлюється діяльність Київського державного академічного театру опери та балету імені Т.Г. Шевченка у 1944-1945 рр. після реєвакуації колективу до України. Зроблено ретроспективний аналіз творчих здобутків закладу в роки евакуації. Простежено процес відновлення матеріально-технічної бази Київського оперного театру. Розкрито матеріальне становище й умови праці творчих працівників театру в зазначений період. Виявлено та проаналізовано причини конфліктів, пов'язаних з діяльністю культурно-мистецького закладу.

Ключові слова: Національний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка, Друга світова війна, Комітет у справах мистецтв, реєвакуація

Реєвакуація культурно-мистецьких закладів розпочалася у той період, коли війна з нацистським режимом ще не була завершена, а бойові дії відбувалися на території Української РСР. Адже театр виконував важливу ідеологічну функцію у тоталітарному суспільстві. Партиєне керівництво активно втручалось у справи театрів, повністю регулюючи їхню діяльність. Театральні заклади стикалися з побутовими проблемами. Зокрема, у містах було зруйновано або пошкоджено приміщення мистецьких закладів, житлові будинки, в яких проживали митці. Зазнала великих втрат інфраструктура міста. Все це необхідно було відновлювати.

Тема дослідження є актуальною, адже дає можливість всебічно висвітлити функціонування театральних закладів в умовах тоталітарного контролю владних структур і війни. Метою дослідження є відтворення загальної картини життєдіяльності Київського академічного театру опери та балету в хронологічно окреслений період, з'ясувати проблеми та тенденції.

У праці широко використовуються архівні джерела. Важлива інформація щодо діяльності Київського оперного театру міститься у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) (фонд № 4763 «Комітет в справах мистецтв УРСР») та Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтв України (далі – ЦДАМЛМ України) (фонд № 573 «Національний академічний театр опери та балету імені Т.Г. Шевченка»). Важливими документами є спогади, щоденники, листи працівників

культурно-мистецького закладу. Вони розкривають особистісні стосунки колективу театру, особливості комунікації з владними структурами, переживання та враження від творчої діяльності. Це документи фондів № 147 «Гайдай Зоя Михайлівна» та № 71 «Смолич Микола Васильович» ЦДАМЛМ України. У роботі використані й опубліковані джерела, як, наприклад, щоденники Б.Гмирі, до яких були долучені листи митця та спогади про нього [4].

Діяльність театру активно висвітлювалася у тогочасній пресі, надавалася інформація щодо запланованих вистав, концертів. Великий пласт інформації міститься у рецензіях на постановки культурно-мистецького закладу.

Важливою для осмислення поставленої теми стала праця Ю.Станішевського «Національний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка: історія і сучасність» [8]. У ній митець по-новому переосмислює свої наукові здобутки, позбавляючись радянських ідеологем.

Однією з найповніших праць, присвячених роботі театру, є книга М.Стефановича «Київський державний орден Леніна академічний театр опери та балету УРСР ім. Т.Г. Шевченка. Історичний нарис» [9]. Всі ці роботи описують мистецьку і творчу діяльність театру. Натомість, лише побіжно торкаються побутових проблем, які переживали творчі особистості зокрема і театр загалом.

Після війни вийшли невеликі брошури, присвячені деяким українським театральним митцям, як, наприклад, М.І. Литвиненко-Вольгемут [6] та І.С. Паторжинському [21]. Невеликий обсяг видання не завадив надати де-

тальний опис театральної та концертної діяльності артистів у роки війни. Життя і творчість І. Паторжинського подає нам М. Снага-Паторжинська [7]. Оскільки авторка була дружиною митця, то тут присутня певна суб'єктивність суджень. Творча діяльність М. Литвиненко-Вольгемута висвітлена у роботі Т. Швачко [22]. Варто згадати і роботу Л. Архімович про оперного співака Бориса Гмирю [1], але у ній замовчуються факт, що Б. Гмиря у роки німецько-радянської війни продовжував свою творчу діяльність, бо залишився на окупованій території. Навіть у збірнику документів «Борис Гмиря. Статті, листи, спогади», який був виданий у 1975 р., опущені листи, в яких митець описував своє знаходження на території окупованої України [3]. Листи, які досить фрагментарно відображають цей період його життя, можна знайти у фонді № 443 Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтв України [16].

Київський театр опери і балету під час Другої світової війни був евакуйований до Іркутська. Про досягнення театру за цей період інформує стаття у газеті «Література і мистецтво» від 9 квітня 1944 р., де зазначалося, що в Іркутську були поставлені опери «Наймичка», «Бісова ніч», розпочалася робота над оперою «Гайдамаки». Крім того, театр встиг дати понад 500 шефських концертів у військових частинах і госпітальях. Під час літньої перерви артисти театру провели 95 концертів на Далекому Сході [5, с. 2].

Після звільнення України від нацистської окупації почався процес реєвакації. 3 березня 1944 р. вийшла спільна постанова ЦК КП(б)У та РНК УРСР «Про реєвакацію Київського Державного ордена Леніна Академічного театру опери та балету імені Т.Г. Шевченка». Детально розписувалися зобов'язання Наркоматів УРСР щодо перевезення театру до Києва та забезпечення безперебійної роботи у столиці. Так, Наркомат по житлово-цивільному будівництву УРСР мав провести ремонт приміщення театру та житлових будівель по вулицях Червоноармійській, 10 і Пушкінській, 21 [17, арк. 1]. Наркомат шляхів сполучення мав забезпечити для переїзду колективу та майна закладу 18 класних і 22 товарних вагонів. Наркомат торгівлі мав потурбуватися про їдальню та передбачити фонди на одяг, білизну та меблі для житлових будинків [17, арк. 1]. Для перевезення майна та персоналу театру потребувалося 10 автобусів, 20 легкових і 20 вантажних автомобілів [17, арк. 16].

Витрати, яких зазнав Київський театр опе-

ри і балету, вказані в акті від 14 вересня 1944 р. Будівля театру зазнала невеликих руйнувань, тому втрати становили 2876840 крб. Будівлі господарського призначення були зруйновані повністю, і втрати оцінювалися у 8 млн. крб. Збитки житлових будівель визначено у сумі 1071360 крб. Інше майно, якого не дорахувався театр, коштувало 3158200 крб. Тобто втрати театру становили 7906400 крб. Окрім цього, витрати, пов'язані з евакуацією та реєвакацією, становили приблизно 3 млн. крб. [11, арк. 28-28зв].

Приміщення оперного театру потребувало ремонту, про що свідчать архівні документи. 5 вересня 1944 р. керівник Управління в справах мистецтв при РНК УРСР О. Корнійчук звернувся до РНК УРСР щодо протипожежного стану театру, адже у приміщенні театру в ніч на 16 серпня 1944 р. виникла аварія. Керівник Управління запропонував ввести воєнізовано-сторожову охорону НКВС, оскільки звичайна охорона не забезпечила нормальної роботи культурно-мистецького закладу. Електрокомунікацію українського оперного театру не змінювали з 1901 р. Проект реконструкції електромережі був розроблений у 1940 р., і тоді вартість робіт становила близько 1 млн. карбованців.

О. Корнійчук запропонував доручити Управлінню пожежної охорони НКВС у зв'язку з аварійним станом театру поставити додаткові пожежні пости з числа кваліфікованих пожежників [14, арк. 49-50]. У листі художнього керівника та директора театру до голови РНК УРСР у грудні 1944 р. зазначалося, що електрообладнання приміщення театру знаходиться в аварійному стані. Склади театру, що розташовувалися на вулиці Короленка, 67 було забрано Наркоматом цивільного будівництва. Тому дирекція театру просила повернути склади, адже тримати декорації у приміщенні театру було небезпечно [17, арк. 100]. Згідно постанови РНК УРСР від 19 квітня 1945 р. Комітет у справах мистецтв при РНК УРСР і Наркомат житлово-цивільного будівництва мусили розпочати ремонт приміщень театру 5 травня 1945 р. Вартість ремонту будинку театру, приміщень майстерень і складу декорацій оцінювався у 1,6 млн. крб. Витрати на протипожежну безпеку й оздоблення театру оцінювалися у 600 тис. крб., які покривалися за рахунок резервних фондів РНК УРСР і виділялися Наркомом фінансів УРСР [18, арк. 15]. Виділялися будівельні матеріали у другому і третьому кварталі 1945 р. Держплан при РНК УРСР, а саме: 40 т цементу, 200 куб. м лісу, 2 т

цвяхів та ін. [18, арк. 18]. До ремонту залучався виконком Київської обласної ради депутатів трудящих, який повинен був виділити з місцевих фондів у другому та третьому кварталі 1945 р. цеглу, алебастр, вапно та крейду [18, арк. 19]. Крім того, у театрі вікна лишилися без скла. Тому у листі від 25 вересня 1944 р. до заступника Наркомату цивільного будівництва директор театру М. Пашин просив, щоб Управління цивільного будівництва засклило приміщення театру [17, арк. 73].

Тривалий час до відновлення роботи у приміщенні ще не відремонтованого оперного театру гастролював Харківський драматичний театр імені Т.Г. Шевченка. Проблемою для керівництва театру було мала кількість творчих працівників і невелика заробітна плата. Планували поповнити недостатню кількість працівників за допомогою Київського українського музичного театру, в якому працювало 55 артистів хору, 50 осіб оркестру, 40 балету. Але працівників музичного театру переводили у приміщення театру російської драми, оскільки Харківський драматичний театр імені Т.Г. Шевченка орендував приміщення оперного театру. До того ж приміщення театру імені Лесі Українки було непридатне для оперних постановок. Тому у листі до РНК УРСР від 12 березня 1944 р. заступник директора Перлов просив керівництво країни, щоб музичний театр залишився у приміщенні Київського театру опери та балету, а Харківський драматичний театр імені Т.Г. Шевченка перевели до приміщення театру імені Лесі Українки [17, арк. 4]. Тому керівництво театру намагалось виступити проти неправильного рішення ЦК КП(б)У.

Це був не останній лист з приводу цього питання. Так, 1 червня 1944 р. художній керівник М. Смолич запропонував голові РНК УРСР М. Хрущову перемістити гастролі Харківського театру до приміщення театру російської драми. Через ці гастролі виникав термін простою у роботі мистецького закладу в розмірі три місяці. Адже 1 травня 1944 р. оперний театр закінчував свою роботу в Іркутську. Працівники театру мали підготувати нову оперу «Гайдамаки» [17, арк. 25-26], але влада не звернула особливої уваги на прохання керівництва театру.

Закінчив свої гастролі Харківський драматичний театр імені Тараса Шевченка у Києві виставою О. Корнійчука «В степах України» 1 липня 1944 р. До речі, після вистави з промовами виступили заступник голови РНК УРСР М. Бажан, головний режисер театру імені Лесі

Українки В. Неллі, директор Київського оперного театру М. Пашин [10, с. 4].

У працівників театру виникали проблеми з житлом. Оскільки проходив ремонт гуртожитків, працівники були змушені жити у приміщенні театру, в напівзруйнованих пральнях гуртожитку. Про це у листі від 28 червня 1944 р. до заступника голови РНК УРСР Л.Р. Корнійця пише голова республіканського Управління у справах мистецтв. За планом закінчити ремонт будинку по вулиці Пушкінській, 21 мали до 15 липня 1944 р. Натомість, згідно з інформацією у листі, на той момент ремонт був проведений лише на 35%. Затримку в роботі керівництво ОБМУ-3 пояснювало відсутністю деяких будівельних матеріалів і пального. Керівник управління Компанієць просив дати розпорядження Наркомату цивільного будівництва УРСР закінчити роботу до 15 липня [17, арк. 30].

Вже згідно розпорядження РНК УРСР від 29 серпня 1944 р. зазначалося, що Наркомат цивільного будівництва УРСР не виконував плани з ремонту об'єктів театру. Таким чином, було встановлені нові плани з будівельно-ремонтних робіт. До 1 жовтня 1944 р. необхідно було закінчити ремонт приміщення театру по вулиці Короленка, 50. Епопея з ремонтом житлової будівлі по вулиці Пушкінській продовжувалася. Виконати план потрібно було до 15 листопада 1944 р., незважаючи на те, що холодна пора починалася з жовтня. Крім того, міська влада Києва мала виселити до 5 вересня мешканців, які незаконно заселилися у квартири по вулиці Червоноармійській, 38 [17, арк. 66].

У житлові будинки театру заселяли військовослужбовців та їх сім'ї. У 1944 р., згідно листа директора закладу до секретаря ЦК КП(б)У Д.С. Коротченка, у квартири будинків по вулицях Червоноармійській і Пушкінській за наказом військових прокурорів заселялися військовослужбовці та їх сім'ї. По вулиці Пушкінській дві відремонтовані квартири зайняв військовий прокурор, а одну – жінка військовослужбовця. На черзі було заселення ще двох родин [17, арк. 88].

Влада не забезпечувала обслуговуючий персонал достатньою кількістю продовольчих і промислових товарів. У листі художнього керівника М. Смолича до голови РНК УРСР М.С. Хрущова стає відомо, що працівники театру не були забезпечені продовольчими пайками та промтоварами. Наприклад, для складу артистів оркестру та хору не вистачало 85 пайків. Проблеми були й у робітників цехів

театру, які працювали по 12-15 годин на добу, адже цехи персоналом були недоукомплектовані. Не вистачало продовольчих пайків та одягу [19, арк. 24-24зв]. Проблемою було також те, що продовольчі товари отоварювалися лише через місяць після видачі. До того ж м'ясо, риба, масло, консерви надавалися у вигляді невиконаних замінників. Крім цього, ні взуття, ні хлопок, ні шовк, ні шерсть не видавали [19, арк. 24зв]. Це призводило до того, що працівники неохоче йшли на таку роботу.

Часто керівництво театру вказувало на несправедливості в оплаті праці. У листі до РНК УРСР від 12 березня 1944 р заступник директора Перлов вказував на те, що зарплата у працівників театру занадто низька. Наприклад, вища ставка артиста хору хорової капели «Думка» становила 1200 крб., а хору театру опери та балету – 600 крб. Тому випрошували у керівництва країни підняття ставки артистам хору, оркестру та балету театру до рівня ставки в ансамблях пісні й танцю та капели «Думка» [17, арк. 4]. Прохання дирекції театру зрозуміле, адже вільні артисти пішли б до тих культурно-мистецьких закладів, де заробітна плата вища.

Варто зазначити, що у листі директора закладу до Комітету в справах мистецтв при РНК УРСР від 20 червня 1944 р. вказувалося, що РНК СРСР відніс Київський оперний театр до позакатегоріальної групи, і директор театру просив у Комітеті в справах мистецтв при РНК СРСР надати кошторис Кіровського театру на 10-15 днів, щоб отримати інформацію про заробітну плату працівників цього закладу [17, арк. 29].

Існувала нерівність в оплаті праці, адже працівники одного виду мистецтва отримували більше, ніж іншого. Про це ми може дізнатися з листа художнього керівника театру М. Смолич до М.С. Хрущова. Наприклад, артисти опери і балету отримували до 3 тис. крб., а артисти оркестру – до 1 тис. крб. М. Смолич вказував, що це «спотворює виробничі взаємовідносини» у колективі. До того в оркестрі працювали майстри «відомі у всьому СРСР». Подібна ситуація була виправлена у Московському музичному театрі [17, арк. 41]. Як вказано у даному листі, це збільшувало заробітну плату працівників, хоча існував великий розрив між артистами опери та балету й артистами оркестру. На думку художнього керівника, це не вирішувало проблему умов харчування працівників і подальшого розвитку установи, адже театр не став мистецьким закладом союзнного значення [17, арк. 41]. Таким чином, ке-

рівництво цього українського театру намаглося боротися з несправедливим ставленням центрального радянського керівництва до українського театрального мистецтва, адже провідні театри Ленінграда та Москви мали вищий статус і перспективи, ніж найкращі театри УРСР.

Не завжди артисти театру турбувалися про законність свого заробітку. Можна привести до прикладу лист до директора російського драматичного театру імені Лесі Українки Латинському та заступника директора театру опери та балету Перлову від заступника голови РНК УРСР М. Компанійця. Артисти могли брати участь у концертах з дозволу Філармонії чи Держстради, адже, таким чином, підживляли фінансову базу цих установ. Але артисти цих двох театрів без будь-якого погодження взяли участь у концерті в Будинку культури харчовиків 20 травня 1945 р. й у Будинку вечерних 2 червня 1945 р. [19, арк. 32].

Досить високо оплачувалася концертна діяльність артистів. Наприклад, 26-29 жовтня 1945 р. у Рівненському театрі драми З. Гайдай провела три концерти. У приміщенні не оплачувалося та було дуже холодно. Але за два концерти співачка отримала по 5500 крб., а за третій – 7000 крб. [15, арк. 13-15].

Акторів театру використовували для зйомок кінофільмів. Про це читаємо у листі, надісланому з Київської кіностудії художніх фільмів до дирекції Київського театру опери та балету. У ньому зазначається, що знімальна група кінофільму «Українські мелодії» виїхала в експедицію на 15-20 днів. Кіностудія не змогла отримати санкції від керівництва театру, які не дали відповіді на запит студії. Тому вони звернулися до заступника Управління у справах мистецтв Компанійця, який дозволив взяти акторів, зазначивши, що це не завдало б збитків театру та є справою державного значення [17, арк. 83].

Крім того, митці скаржилися на високі норми виступів для провідних артистів. Про зазначену проблему говориться у листуванні заступника голови Комітету у справах мистецтв при РНК УРСР М. Компанійця до заступника голови РНК УРСР М. Бажана. Комітетом було встановлено такі норми для оперних театрів першої групи: 8-10 виступів на місяць для вокалістів, 9-11 – балету, 10 – диригентів і три нових постановки на рік для режисерів-постановників [19, арк. 13].

Після огляду роботи Київського театру опери та балету протягом листопада 1944 – березня 1945 рр. з'ясувалося, що актори вико-

нували норму лише на 40-50%. Причиною невиконання норми називалася хвороба або підробіток в інших культурно-мистецьких закладах (опера, філармонія) та кіно. Їх замінювали актори другого плану, що призводило до «зниження художньої якості». Тому були розроблені нові норми для театрів 1-ї групи та відповідні існуючим нормам в оперних театрах союзного значення. До прикладу брали Ленінградський і Московський Большой театр [19, арк. 13]. Для найкращих творчих представників Київського оперного театру було створено такі норми виступів. Деяким видатним артистам театру було надано персональні норми відробітку. Наприклад, народна артистка СРСР М.І. Литвиненко-Вольгемут мала виступати на сцені не менше 3 разів на місяць. Були встановлені норми для солістів вищої категорії закладу: для драмголосоів – 4 виступи на місяць, для ліричних голосів – 5, для сопрано і баритонів – 6, для басів – 7 [19, арк. 13-13зв]. Прима-балерини та прем'єри балету в залежності від кваліфікації та статі мали виступати по 5-6 раз на місяць. Артисти театру вищої категорії мали по 8-9 виступів. Головний диригент театру народний артист УРСР С.О. Столерман мав 5 виступів. Керівні диригенти театру по плану мали провести 9 вистав на місяць [19, арк. 13зв]. Тобто ми бачимо, чим артисти мали вищу кваліфікацію, посаду та почесне звання, то мали менший обсяг роботи. Таким чином, влада намагалася заохотити працівників театру до більш продуктивної роботи.

Проблеми з поповнення персоналу виникали не лише через низьку заробітну плату, а й через роботу республіканського Наркомату внутрішніх справ. Художній керівник М. Смолич згадує: «Ми домовилися з представниками НКВС, що я буду їм представляти списки осіб з хору й оркестру, яких я маю намір включити в штат театру, і в цих списках, проти небажаних вони будуть ставити «галочки». Виявилось, що для цього репресивного органу більшість запропонованих людей «небажані». Тому М. Смолич змушений був звернутися до «вищого керівництва» [20, арк. 267зв].

Всього за сезон 1944/1945 р. (28 жовтня 1944 – 1 липня 1945 рр.) Київським театром опери та балету 239 постановок і 11 концертів. Було зроблено 21 замінені вистав [19, арк. 34]. Серед 239 постановок були вистава «Наймичка» (19 постановок), «Бісова ніч» (18), «Севільський цирульник» (24), «Запорожець за Дунаєм» (35), «Наталка Полтавка» (12), «Піко-

ва дама» (20), «Коппелія» (26), «Ніч перед Різдвом» (21), «Корневільський дзвін» (37), «Отелло» (11), «Лілея» (4) [19, арк. 34зв]. Як зазначалося у пояснювальній записці, на якість роботи театру впливали часті відрядження, роз'їзди керівних акторів на концерти, зйомки у кіно, гастролі [19, арк. 34зв].

Важливо розглянути мовну проблему, яка виникла у роботі оперного театру. Вперше питання, якою мовою звучать вистави, було поставлено в Іркутську, де перебував на той час Київський театр опери та балету. Наприклад, у листі від 9 квітня 1943 р. директор театру Н.П. Пашин і художній керівник М. Смолич звернулися до заступника голови РНК УРСР В.Р. Старченка, де вказували на проблему тиску з боку місцевої влади. Місцевий обком ВКП(б) просили зробити деякі вистави російською мовою, адже населення не розуміє української мови [12, арк. 19-19зв].

Проблеми мови виникали і під час роботи у Києві. Наприклад, зі спогадів М. Смолича, росіянина за національністю, стає відомо, що під час зустрічі з М.С. Хрущов, голова РНК УРСР підняв питання про те, чому російські опери не йдуть російською мовою, адже в інших театрах УРСР й інших республіках російські твори йдуть російською мовою [20, арк. 271зв]. Коли Компанієць повідомив про розмову М.С. Хрущова та М. Смолича, то М. Рильський, український поет, за словами М. Смолича, розгнівався та сказав: «Хіба Україна не має права мати хоча б один свій оперний театр. Що ж в Іспанії чи Франції, російські чи іноземні опери, виконуються на російській чи іншій мовах» [20, арк. 272зв]. Також М. Смолич повідомляв слова М.С. Хрущова про «націоналістичні тенденції окремих осіб» – заступника голови РНК УРСР М. Бажана та художника А. Петрицького, що, за словами художнього керівника, театром України керує росіянин [20, арк. 272]. Тобто творчий клімат був не надто сприятливий. У 1944 р. А. Петрицький став головним художником театру, а М. Рильський – завідуючим літературною частиною [2, с. 1].

Виникали конфлікти між творчими працівниками театру. Фактично після війни за ініціативи М.С. Хрущова у театрі почав працювати Б. Гмиря. У своїх спогадах голова РНК УРСР пише: «Я зі Сталіним говорив, мовляв, нам потрібно визначити наше ставлення до Гмирі, він артист і дуже хороший артист. Я його не знав – але, по-моєму, він консерваторію закінчив у 1938 чи навіть у 1939 році. Я кажу: «Ми б хотіли його залишити в Київській опері (а він співав у Харкові до війни), але навіть будуть

очікуватися великі заперечення зі сторони Івана Сергійовича Паторжинського». Й. Сталін погодився з думкою голови РНК УРСР [4, с. 251]. До Б. Гмирі упереджено ставився художній керівник М. Смолич. У спогадах він негативно ставився до його гастролей по окупованій території [20, арк. 268зв.-269].

Оперний співак І. Паторжинський був теж досить впливовою людиною в оперному театрі. По-перше, з 1945 р. він очолював Оргбюро Українського театрального товариства. По-друге, з ним рахувався М. Смолич. У спогадах він зазначає, що найкращі квартири вони надали Паторжинському та Лаптеву. Автор зазначав, що «з моральної точки зору це була певна слабкість» [20, арк. 268].

Незважаючи на це, керував театром фактично М. Смолич. Він зазначав, що «Пашин всіх і всього боявся, ніколи нічого не вирішував, а всі справи аж до матеріальних скидав на мене і частково на Перлова» [20, арк. 261зв].

Звільнені працівники могли звертатися до найвищого керівництва держави, якщо дирекція театру вирішувало справи не на їхню користь. Наприклад, у листі від 2 липня 1945 р. до заступника голови РНК УРСР М. Бажана та голови Комітету О. Корнійчука звернулася балетмейстер заслужений артист УРСР Г.А. Бугезовс. Її було звільнено 28 червня 1945 р., як вона вказала у листі, «за провал вистави «Лілея», за деградацію, за нездатність керувати балетом» [13, арк. 81]. Натомість за її словами, балетна вистава, яка вийшла 20 червня 1945 р., отримала високі оцінки преси та прийомної комісії. Вона звернулася до художнього керівника М.В. Смолича за поясненнями. Він сказав, що балет до війни, коли працював зазначений балетмейстер, був найслабшим місцем театру, а під час евакуації вийшов на перше місце. На його думку, вона хороший педагог, але поганий балетмейстер [13, арк. 81]. Причиною свого звільнення Г.А. Бугезовс вважала, що, будучи другим заступником секретаря парторганізації оперного театру по виробничій роботі, неодноразово критикувала виробничу роботу театру [13, арк. 82].

Отже, колектив Київського академічного театру опери та балету імені Т.Г. Шевченка зіткнувся з великими проблемами у післявоєнному Києві. Мистецький заклад зазнав значних втрат, завданих бойовими діями. Приміщення театру потребувало ремонту. Праців-

ники закладу не були достатньо забезпечені продовольчими та промисловими товарами. Виникали проблеми з житлом, адже відремонтовані квартири часто віддавалися сім'ям військовослужбовців, а ремонт житлових будівель потребував часу та значної кількості будівельних матеріалів. Не всі артисти були задоволені заробітною платою в оперному театрі. Найкращим працівникам театру вдавалося знайти додатковий підрібок. Їх запрошували зніматися у кіно. Деякі відомі співаки театру гастролювали по СРСР. Також у театрі існувала нерівність в оплаті праці, адже артисти опери та балету отримували більшу заробітну плату, ніж артисти оркестру. Артистів, які грали у кіно або гастролювали, замінювали на інших менш талановитих або відмінювали вистави. У культурній спільноті УРСР виникали суперечки стосовно постановок вистав російською мовою.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Архімович Л. Борис Гмиря (В оперному репертуарі). Київ, 1981. 120 с.
2. В Киевском театре им. Шевченко // Литература и искусство (Москва). 1944. 21 октября.
3. Гмиря Б. Статті, листи, спогади. Київ: Музична Україна, 1975. 432 с.
4. Гмиря Б. Р. Дневники. Щоденники, 1936-1969. Харьков: Фолио, 2010. 880 с.
5. Перед поверненням столичної опери // Література і мистецтво (Київ). 1944. 9 квітня.
6. Савинов Б.М. І. Литвиненко-Вольгемут. Народна артистка СРСР. Київ: «Мистецтво», 1946. 28 с.
7. Снага-Паторжинская Г. Дорога жизни. // Иван Сергеевич Паторжинский. Москва: «Советский композитор», 1976. С 6-124.
8. Станішевський Ю. Національний академічний театр опери та балету України імені Тараса Шевченка: Історія і сучасність. Київ: Музична Україна, 2002. 736 с.
9. Стефанович М.П. Київський державний орденів Леніна академічний театр опери та балету УРСР ім. Т.Г. Шевченка: історичний нарис. Київ: «Мистецтво», 1968. 272 с.
10. Театр ім. Шевченка закінчив гастролі в Києві // Література і мистецтво (Київ). 1944. 8 липня.
11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 4763. Оп. 1. Спр. 13. 120 арк.
12. ЦДАВО України. Ф. 2. Оп. 12. Спр. 235. 99 арк.
13. ЦДАВО України. Ф. 2. Оп. 12. Спр. 401. 170 арк.
14. ЦДАВО України. Ф. 2. Оп. 7. Спр. 1503. 81 арк.
15. Центральний державний архів-музей літератури та мистецтв України (ЦДАМЛМ України). Ф. 147. Оп. 1. Спр. 36. 22 арк.
16. ЦДАМЛМ України. Ф. 443. Оп. 1. Спр. 58. 314 арк.
17. ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 1. Спр. 25. 121 арк.
18. ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 1. Спр. 31. 58 арк.
19. ЦДАМЛМ України. Ф. 573. Оп. 1. Спр. 34. 123 арк.
20. ЦДАМЛМ України. Ф. 71. Оп. 1. Спр. 20. 397 арк.
21. Чаговець В. І.С. Паторжинський – народний артист СРСР. Київ: «Мистецтво», 1946. 28 с.
22. Швачко Т. Марія Литвиненко-Вольгемут. Київ: «Музична Україна», 1972. 136 с.

Masliuk Oleksandr

Restoration and Activity of the Kyiv National Academic Theatre of Opera and Ballet named after T.G. Shevchenko in 1944-1945

The paper specifies the activity of the Kyiv National Academic Theater of Opera and Ballet named after T.G. Shevchenko in 1944-1945 after the reevacuation of the Theater to Ukraine. A retrospective analysis of the creative achievements of the institution during the evacuation years is made. The process of restoring the material and technical base of the Kiev Opera House is traced. The economic standing and working conditions of creative theater workers during the specified period are uncovered. The causes of conflicts related to the activity of the culture and art institution are identified and analyzed.

According to the resolution of the Council of People's Commissars of the Ukrainian SSR and the Central Committee of the CP(b)U of March 3, 1944, the company and property of the Kyiv Opera and Ballet Theater are returned to the capital of the Ukrainian SSR. Until July 1, 1944, the Taras Shevchenko Kharkiv Ukrainian Drama Theatre was on tour in the building of the Kyiv Opera House.

Theater workers had problems with housing. Firstly, some time was required to repair the dwelling houses. There were also delays in the work of construction gangs. Secondly, in refurbished apartments, the servicemen often were housed.

Employees of the institution were insufficiently provided with industrial and food products. The salary was scanty, making the creative persons seek additional work, participate in concerts and act in films. A differential payment in various theater institutions, high standards of work induced the Directorate of the Kyiv National Academic Theater of Opera and Ballet named after T.G. Shevchenko to appeal to the Soviet leadership to eliminate injustice in wages and reduce the work standards for the most skilled staff of the institution.

Also, there were the problems of principle, moral and ethical nature in the theater. Just, logically, the question arose should they stage the plays in Russian. Some theater employees thought it unacceptable to work in occupied Kyiv, as B. Hmyria did. That became the reason for conflicts and a negative attitude to the singer. The fired employees tried to dispute the decisions of the opera theater directorate, appealing to the state authorities, which actively meddled in the personnel policy of culture and art institutions. In the document, the fired employee stated that the reason for the discharge was a criticism of the theater leadership activity.

Keywords: *National Academic Opera and Ballet Theater named after Taras Shevchenko, Second World War, Committee on Arts, reevacuation*

Надійшла до редакції / Received: 24.10.2018

Схвалено до друку / Accepted: 13.12.2018